

Łukasz
Gacek

NOWY WSPANIAŁY ŚWIAT...?

STRATEGICZNE NARRACJE CHIN
A REFORMA SYSTEMU
GLOBALNEGO ZARZĄDZANIA

中国方案
战狼外交

中国智慧

Prześwity

全球文明倡议

倡议

一带一路

大国外交

天下

中国梦

人类命运共同体

Łukasz
Gacek

NOWY WSPANIAŁY ŚWIAT...?

STRATEGICZNE NARRACJE CHIN
A REFORMA SYSTEMU
GLOBALNEGO ZARZĄDZANIA

Prześwity

Spis treści

Wprowadzenie | 9

Rozdział 1 Globalne zarządzanie jako narzędzie polityki | 31

Rozdział 2 Globalne zarządzanie po chińsku | 73

Rozdział 3 Chiński Sen i Wielkie Odrodzenie Narodu Chińskiego | 165

Rozdział 4 Na przekór „silnym wiatrom, wzburzonym wodom
i niebezpiecznym burzom” | 229

Studia przypadku | 309

Case 1 Zarządzanie internetem | 311

Case 2 Zarządzanie zdrowiem publicznym | 323

Case 3 Zarządzanie klimatem | 341

Postscriptum | 359

Bibliografia | 369

Indeks rzeczowy | 441

Słownik | 447

Spis tabel | 447

Wprowadzenie

Od czasu zakończenia zimnej wojny badacze i analitycy polityki zagranicznej debatują nad przyszłymi obliczami porządku międzynarodowego¹. Głównym zagadnieniem pozostaje pytanie, czy próby utrzymania dominującej pozycji w tym systemie przez Stany Zjednoczone będą zachęcać innych graczy do stworzenia przeciwwagi. Niektóre państwa w mniej lub bardziej otwarty sposób kwestionują bowiem przywództwo Amerykanów, występując z propozycjami reformy globalnego systemu zarządzania. Również same Stany Zjednoczone dostrzegają, że o ile w niektórych obszarach mogą działać samodzielnie, o tyle w innych, takich jak kontrola terroryzmu, ograniczenie rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, walka ze zmianami klimatu, są zmuszone poszukiwać sojuszników. Chiny, doświadczające spektakularnego wzrostu gospodarczego w ciągu ostatnich kilku dekad, coraz pewniej zgłaszają swoje aspiracje do dokonania przekształceń w ramach istniejącego systemu międzynarodowego. To zaś rodzi pytania o przyszły układ sił nie tylko w Azji Wschodniej, ale również w skali

¹ W monografii pojęcia z języka angielskiego *international order* oraz chińskiego *guoji zhixu* (国际秩序) definiowano jako „porządek międzynarodowy”. Roman Kuźniar zwracał uwagę na różnicę semantyczną tłumaczenia tego pojęcia na język polski równoległe z nieco statycznym terminem „ład międzynarodowy”. W tym rozumieniu porządek międzynarodowy tworzy „całość powiązanych ze sobą uczestników stosunków międzynarodowych, relacji, które ich wiążą, oraz instytucji, które mają zapewnić stabilność i trwanie tej całości”. [Roman Kuźniar, *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2019, s. 33–34]. W innym opracowaniu uzupełniał, że „każdy kolejny konkretny porządek międzynarodowy (...) jest swoistą nakładką na porządek rozumiany ontologicznie (istotowo), wyodrębnianą ze względu na jej swoiste cechy, które wnoszą do życia międzynarodowego, i ze względu na które jest rozpoznawalna oraz otrzymuje swą odrębną nazwę”. [Roman Kuźniar, *Zmierzch liberalnego porządku międzynarodowego 2011–2021*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022, s. 22–23].

globalnej, czego odzwierciedleniem jest nasilająca się konkurencja Chin z innymi mocarstwami.

Stanowisko Chin podkreślające potrzebę reformy systemu globalnego zarządzania obrazuje też ich aspiracje do kształtowania norm i zasad stanowiących podstawę współczesnego systemu międzynarodowego. Dążąc do zwiększenia swojej roli w organizacjach międzynarodowych, władze w Pekinie posługują się zróżnicowanym instrumentarium metod i narzędzi, dostosowując ich kombinację do konkretnych adresatów. Niewątpliwie zatem międzynarodowy porządek oparty na zasadach, ustanowiony po II wojnie światowej przez liberalne demokracje, staje dzisiaj w obliczu bezprecedensowych wyzwań. Chiny pod przywództwem Xi Jinpinga dają wyraz swoim ambicjom, zrywając z długoletnią tradycją pozostawania w cieniu i nawołując do przeprowadzenia reformom systemu globalnego zarządzania.

Celem pracy jest przedstawienie zróżnicowanych podejść Chin dotyczących reformy globalnego zarządzania w oparciu o budowane narracje strategiczne, upowszechniane wewnątrz kraju oraz na zewnątrz. Ważnym aspektem rozważań jest sposób interpretacji zmieniających się stanowisk nie tylko w gronie przedstawicieli chińskich elit politycznych, ale również środowisk akademickich i analitycznych zajmujących się polityką zagraniczną. Kluczowe pytania dotyczą tego, dlaczego Chiny, dążąc do reformy globalnego zarządzania, kładą nacisk na siłę dyskursu; w jaki sposób budują narracje strategiczne uzasadniające potrzebę przeprowadzenia tym działaniami; jak chcą się pozycjonować – jako wschodzące supermocarstwo czy jako kraj rozwijający się (a może w obu tych rolach naraz); czy wraz z intensyfikacją wysiłków zmierzających do odzyskania statusu wielkiego mocarstwa zamierzają podejmować próby obalenia istniejącego liberalnego porządku międzynarodowego, zdominowanego w ich oczach przez państwa zachodnie, czy też go utrzymywać lub reformować.

W pracy przyjęto dwie hipotezy. Po pierwsze, Chiny podejmują próbę narzucenia światu własnej narracji, odzwierciedlającej ich intencje – w jaki sposób zamierzają integrować się ze światem zewnętrznym. Adaptacja formuły budowania „wspólnej przyszłości dla całej ludzkości” i promocji „chińskich rozwiązań” na zewnątrz staje się kluczowym wyznacznikiem międzynarodowego dyskursu na konkretne tematy uwzględniającego ich punkt widzenia. Po drugie, Chiny w warstwie narratywnej konfrontują własny model „modernizacji w stylu chińskim” z westernizacją, deklarując,

że w sytuacji bezprecedensowych globalnych wyzwań są w stanie zapewnić więcej możliwości dla świata niż pogrążony w kryzysie Zachód. Jako główny interesariusz deklarują, że nie tylko chcą dostosować się do zachodzących zmian, ale chcą także wspomagać społeczność międzynarodową w pokonywaniu tych wyzwań. Wychodząc z założenia, że odpowiednie zarządzanie zmianami w świecie może przynieść im wymierne korzyści, upowszechniają inicjatywy: Rozwoju, Bezpieczeństwa, Cywilizacyjną oraz Zarządzania Sztuczną Inteligencją. To zaś pokazuje, że owe wielkie zmiany „niewidoczne od stulecia” chcą traktować jako element sprzyjający realizacji celu związanego z Wielkim Odrodzeniem Narodu Chińskiego do połowy obecnego stulecia, a nie ją utrudniający.

Głównym zarzutem, jaki podnoszą Chiny, jest to, że obecny system globalnego zarządzania został zaprojektowany przez Stany Zjednoczone oraz państwa zachodnie i służy głównie ich interesom. Alternatywna wizja prezentowana w Pekinie wskazuje na system oparty na autorytarnych zasadach rządzenia, gdzie państwa negocjują kluczowe sprawy przede wszystkim w wymiarze dwustronnym, spychając na dalszy plan przestrzeganie wspólnych zasad i standardów. Chiny przyjęły wielopłaszczyznowe podejście do globalnego zarządzania gospodarczego, skutecznie integrujące narzędzia dwustronne i wielostronne, a także mieszankę taktyk kooperacyjnych i konfrontacyjnych. Przywódcy w Pekinie często argumentują, że naród chiński toczy ideologiczną walkę z Zachodem i jego wartościami – zwłaszcza z przywiązaniem do wolności, demokracji i praw człowieka.

Z zachodniej perspektywy przywołane wartości mają charakter uniwersalny i jako takie powinny w jednakowym stopniu dotyczyć wszystkich. Sęk w tym, że nie wszyscy podzielają ten pogląd. Wyraz temu dał przywódca Chin Xi Jinping, kiedy wzywał do wykorzystania „siły dyskursu” celem przeciwstawienia się owym uniwersalnym wartościom w globalnej przestrzeni zarządzania. Powtarzane do znudzenia hasło wzywające do stworzenia „wspólnej przyszłości dla całej ludzkości” stało się immanentną częścią szerszej zakrojonych wysiłków zmierzających do nadania autorytarnym zasadom większej władzy w globalnym systemie zarządzania. W liberalno-demokratycznym porządku jednostki mają niezbywalne prawa, których państwo nie może naruszać. W autorytarnym porządku prymat zyskują zaś prawa i interesy grup. To państwo przemawia w imieniu kolektywu i określa, jakie są jego rzeczywiste interesy. Władze komunistyczne w Pekinie starają

się przekonać globalną społeczność, że systemy autorytarne są pod tym względem lepsze od demokracji. W takim ujęciu społeczność międzynarodowa powinna wyplątać się z błędnego zachodniocentrycznego sposobu myślenia i budować taki system wartości, który cechuje wzajemny szacunek, skłonność do uczenia się i akceptacja różnorodności, bez ujednolicania.

Chiny postrzegają obecny system zarządzania jako proste następstwo podziału władzy między suwerennymi narodami. To mocarstwa projektują globalne instytucje, zasady i normy, tak aby odzwierciedlały i wspierały ich interesy. Argumentują zarazem, że Stany Zjednoczone i inne rozwinięte państwa Zachodu stworzyły większość dzisiejszych instytucji i rozwiązań w czasie, kiedy one same były państwem słabym i niewiele znaczącym w polityce międzynarodowej. Przez dziesięciolecia tak ustanowiony system przynosił korzyści krajom zachodnim kosztem Chin i innych krajów rozwijających się. Jednak wraz ze wzrostem swojej potęgi Chiny oczekują, że globalny system zarządzania będzie w coraz większym stopniu odzwierciedlał ich interesy. Po swojej stronie wydają się mieć argumenty gospodarcze i finansowe.

W momencie otwarcia na świat i zainicjowania reform w 1978 r. PKB Chin wynosił zaledwie 149,54 mld USD. W 2001 r. wzrósł do 1,34 bln USD, a w 2021 r. do 17,73 bln USD. Wielkość chińskiej gospodarki w 2001 r. odpowiadała zaledwie 1/10 amerykańskiej (10,58 bln USD), a dwadzieścia lat później już 75% (23,32 bln USD)¹. W pierwszej dekadzie XXI w. Chiny wyprzedziły Japonię, biorąc pod uwagę udział w tworzeniu PKB globalnego. PKB nominalny lokuje dzisiaj Chiny na 2. pozycji na świecie, a liczony parytetem siły nabywczej (PPP) – w roli lidera (24,86 bln USD w 2021 r., drugie w zestawieniu Stany Zjednoczone – 21,13 bln USD)². Średnioroczny wzrost gospodarczy na poziomie ponad 9% w ciągu ostatnich czterech dekad pozwolił wydobyć z biedy blisko 800 mln ludzi. PKB *per capita* wzrósł w tym czasie niemal trzydziestokrotnie, z 381,1 USD w 1978 r. do 2359,6 USD w 2001 r. oraz 11 188,3 USD w 2021 r.³ Tym samym dzisiejsze Chiny można

¹ *GDP (current US\$) – United States, China*, The World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=US-CN&name_desc=true

² *GDP, PPP (constant 2017 international \$) – United States, China*, The World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.KD?locations=US-CN&name_desc=true

³ *GDP per capita (constant 2015 US\$) – China*, The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?locations=CN>

już zakwalifikować do grupy państw o średnim-wyższym dochodzie (*upper-middle-income*). Na początku nowego milenium Chiny były 6. co do wielkości eksporterem towarów na świecie z niespełna 5-procentowym udziałem w światowym eksporcie. Po dwóch dekadach Chiny wysunęły się na pozycję lidera z trzykrotnie większym udziałem. W 2009 r. stały się największym eksporterem na świecie, detronizując Niemcy. Od 2014 r. Chiny pozostają liderem w światowym handlu. W tym samym roku po raz pierwszy inwestycje wychodzące były większe od przychodzących. Dodatkowym atutem w ocenie potencjału mocarstwowego Chin pozostają rezerwy walutowe, które wzrosły z 220 mld USD w 2001 r. do 3,43 bln USD w 2021 r.⁴

W 2007 r. Chiny utworzyły nowy suwerenny fundusz majątkowy – China Investment Corporation (CIC) – w celu zainwestowania około 200 mld USD swoich rezerw walutowych w kraju i za granicą. Zwiększyły także pożyczki międzyrządowe dla innych krajów, a także pomoc zagraniczną. Te dane, choć imponujące, nie przekładają się jednak na ich dominację w międzynarodowym systemie finansowym. Proces umiędzynaradawiania chińskiej waluty – RMB (人民币 *renminbi*) – następuje bardzo powoli. Ponad 80% transakcji w handlu międzynarodowym odbywa się z wykorzystaniem amerykańskiego dolara. Siła głosu Chin w Międzynarodowym Funduszu Walutowym nadal pozostaje nieproporcjonalnie niska w porównaniu do tego, ile Chiny znaczą w gospodarce światowej. W 2022 r. ta siła wynosiła 6,08% i była niższa niż Stanów Zjednoczonych (16,5%) oraz Japonii (6,14%)⁵. Dodatkowo należy pamiętać, że dynamiczny wzrost gospodarczy Chin oparty na inwestycjach, taniej produkcji i eksporcie miał swoją cenę, doprowadzając do zaburzeń równowagi gospodarczej, społecznej i środowiskowej. Chiny doświadczały nierównomiernego rozwoju, szczególnie dostrzegalnego pomiędzy miastem a wsią oraz pomiędzy regionami. Rozwarstwienie społeczne doprowadziło do odejścia od zasady egalitaryzmu obowiązującej w czasach maoistowskich.

Po latach prosperity gospodarka Chin zdaje się łapać małą zadyszkę. Zaufanie konsumentów jest dzisiaj wyjątkowo niskie, wzrasta bezrobocie

⁴ Total reserves (includes gold, current US\$) – China, The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/FI.RES.TOTL.CD?locations=CN>

⁵ IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors, International Monetary Fund, 31.08.2022, <https://www.imf.org/en/About/executive-board/members-quotas#U>

wśród młodych ludzi, a gospodarka stoi na skraju deflacji. Niepokojąco rośnie poziom zadłużenia, które w 2022 r. osiągnęło ponad 297% PKB⁶. Chiny doświadczają również poważnego załamania na rynku nieruchomości, stwarzającego ryzyko niewypłacalności największych deweloperów. Chinom czkawką odbija się upadek największej grupy deweloperskiej Evergrande, której dług przekroczył 300 mld USD⁷. To w konsekwencji może wyznaczyć początek recesji w najbliższych latach. Ponadto Chiny doświadczają problemu związanego ze spadkiem demograficznym. W 2022 r., po raz pierwszy od lat 60., odnotowano więcej zgonów aniżeli narodzin. Chiny przez ostatnie cztery dekady korzystały z tzw. dywidendy demograficznej, gdzie spadek dzietności przekładał się na szybki wzrost populacji w wieku produkcyjnym w stosunku do ludzi młodych oraz ludzi będących w wieku emerytalnym. Ujemny przyrost naturalny może wpływać na spowolnienie gospodarcze. Chiny mają oczywiście dźwignie, które mogą wykorzystać do zrównoważenia problemu malejącej siły roboczej. Wskaźnik urbanizacji jest nadal niższy niż w gospodarkach rozwiniętych i ma potencjał do dalszego wzrostu. Podwyższenie wieku emerytalnego oraz imigracja również mogą wzmocnić siłę roboczą⁸. Pozostaje jednak pytanie, czy to wystarczy.

Niewątpliwie rozwój gospodarczy Chin niesie ze sobą ogromne wyzwania w kontekście rozpatrywania istoty globalnego zarządzania. Potencjał demograficzny i terytorialny państwa również sprawia, że efekty jego działań wychodzą poza jego granice. Wzrost znaczenia Chin jako potęgi handlowej nieuchronnie zmienia zasady i praktyki stosowane w handlu międzynarodowym. Szczególnie silnie jest to zauważalne od momentu uzyskania przez Chiny członkostwa w Światowej Organizacji Handlu 11 grudnia 2001 r. Rosnąca konsumpcja energii i surowców wpływa na ceny, ograniczając zarazem dostęp do kurczących się zasobów. Degradacja ekologiczna, związana z zanieczyszczeniami wody, gleby i atmosfery w Chinach, wywiera głęboki wpływ na globalne środowisko. Władze w Pekinie starają się bronić swych

⁶ *Total credit to the non-financial sector (core debt)*, Bank for International Settlements, <https://stats.bis.org/statx/srs/table/f1.1>

⁷ Daisuke Wakabayashi, *Why Evergrande's Problems Are Only Getting Worse*, „The Wall Street Journal”, 30.09.2023, <https://www.nytimes.com/2023/09/30/business/china-evergrande-explained.html>

⁸ *China's "demographic dividend" appears to be a myth*, „The Economist”, 19.09.2023, <https://www.economist.com/graphic-detail/2023/09/19/chinas-demographic-dividend-appears-to-be-a-myth>

interesów, zajmując stanowisko w takich newralgicznych kwestiach, jak prawa człowieka, zarządzanie cyberprzestrzenią czy zmiany klimatyczne, co pokazuje ich gotowość do celowego kształtowania globalnego środowiska zgodnego z ich preferencjami. François Godement pisał, że Chiny przystąpiły do istniejącego porządku międzynarodowego i podjęły próby poprawy swojej pozycji, aby mieć większy głos w kształtowaniu zasad i podejmowaniu decyzji mających wpływ na ich interesy. Bardziej niż aktywnym przywództwem były jednak zainteresowane „jazdą na gapę” (*free-riding*), wykorzystując ów porządek pod kątem swoich interesów⁹. Dzisiaj czasem zdają się zapominać, że przez lata pozostawały największym beneficjentem istniejącego systemu, korzystając z dobrodziejstw globalizacji. Wchodząc w rolę „gapowicza”, nie ponosiły kosztów dostarczania dóbr publicznych, czerpiąc jednak z nich wydatne korzyści.

Chiny mają świadomość, że globalne dobra publiczne, tj. utrzymanie pokoju na świecie, światowego handlu i stabilności finansowej oraz promowanie zrównoważonego rozwoju, są kosztowne. Dlatego preferowały selektywne podejście w tej materii, unikając brania na siebie odpowiedzialności w wielu sprawach. W płaszczyźnie gospodarczej domagały się zaś udziału w globalnym rynku, elastycznie podporządkowując się obowiązującym tam zasadom i standardom. Dobitym przykładem jest członkostwo w Światowej Organizacji Handlu, gdzie Chiny zgadzały się przyjmować zobowiązania, czyniąc jednak zastrzeżenie, że muszą one być adekwatne do ich poziomu rozwoju i możliwości. Odzwierciedla to zauważalna dychotomia tożsamości Chin, które w zależności od okoliczności chcą występować raz w roli kraju rozwiniętego, innym zaś razem w roli kraju rozwijającego się. Dzięki temu często korzystają z przywilejów i specjalnego traktowania. To samo dotyczy reżimu klimatycznego, gdzie podnoszą zasadę „wspólnej, lecz zróżnicowanej odpowiedzialności”, argumentując, że nie można ograniczać im prawa do rozwoju. Obwiniają zarazem kraje rozwinięte o obserwowane skutki zmian klimatu i to na nie cedują obowiązek podejmowania działań naprawczych.

Ważną cezurę dla Chin w kontekście pozycjonowania się w systemie międzynarodowym wyznaczył światowy krach finansowy z lat 2007–2009.

⁹ François Godement, *China's Promotion of a Low-Cost International Order*, European Council on Foreign Relations, 6.05.2015, https://ecfr.eu/article/commentary_chinas_promotion_of_a_low_cost_international_order3017/

Władze w Pekinie wskazywały wtedy, że zarządzana centralnie gospodarka z silnym sektorem państwowym poradziła sobie z kryzysem lepiej niż zachodnie gospodarki wolnorynkowe. Miało to dowodzić, że chiński model jest lepszy od zachodniego. Dotychczasowa równowaga sił uległa erozji i świat zaczyna podążać w kierunku wykształcenia nowej konfiguracji z wieloma punktami odniesienia. Zachód upada, a przyszłość należy do mocarstw wschodzących. Chiny przyjęły argumentację, że dynamika zmian mająca zastosowanie na gruncie wewnętrznym może zostać również ekstrapolowana na poziom międzynarodowy. Innymi słowy, chiński model, względnie chińskie rozwiązanie, może stanowić skuteczne remedium na złożone problemy całej ludzkości, zwłaszcza tam, gdzie szwankuje demokratyczny mechanizm podejmowania decyzji. Uznając ów model za lepszy, Chiny proponują własne rozwiązania dotyczące trudnych kwestii w zarządzaniu globalnym.

Współcześnie Chiny starają się prezentować konstruktywne podejście do rozwiązywania problemów globalnych, deklarując wsparcie dla multilateralizmu. Sytuując się dzisiaj w roli „nosiciela pochodni”, nie tylko dążą do zmniejszania napięć w relacjach z innymi państwami, ale również starają się wzmacniać swój międzynarodowy status. Skłonność do wnoszenia własnego wkładu w budowanie globalnego porządku nie ma oczywiście charakteru altruistycznego, ale jest powiązane z silnym przeświadczeniem, że buduje to również ich prestiż. Chiny są niezwykle wrażliwe w ocenie własnego statusu i roli odgrywanej w organizacjach międzynarodowych.

Z punktu widzenia dominujących podejść teoretycznych niektóre zachowania Chin mogą pozostawać trudne do wyjaśnienia. Częściowo odpowiedzi dostarcza jednak teoria tożsamości społecznej. Pojęcie tożsamości w stosunkach międzynarodowych wiąże się z badaniami podejmowanymi przez twórcę konstruktywizmu Alexandra Wendta. Według niego „tożsamość jest z zasady właściwością subiektywną, istniejącą na poziomie jednostkowym, mającą swoje korzenie w samorozumieniach aktora. Znaczenie tych rozumień będzie jednak często zależało od tego, czy inni aktorzy przedstawiają aktora w ten sam sposób, i w tym zakresie tożsamość będzie również miała intersubiektywną lub systemową jakość”¹⁰. Wendt identyfikował cztery ro-

¹⁰ Alexander Wendt, *Spółeczna teoria stosunków międzynarodowych*, przekł. Włodzimierz Derczyński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 211.

dzaje tożsamości: osobistą (lub korporacyjną – w przypadku organizacji), dotyczącą typu, związaną z rolą oraz kolektywną¹¹. Do przytoczonego schematu nawiązywał Rafał Kwieciński, który wskazywał na różne tożsamości typu – w przypadku Chin i Tajwanu reprezentujące odmienne reżimy polityczne. Jak zaznaczał, Chiny deklarują różne role, wśród których dominuje ta dotycząca odpowiedzialnego członka społeczności międzynarodowej. Nie wyeksponował jednak tożsamości kolektywnej w przypadku relacji ponad Cieśniną Tajwańską jako znaczącej¹². Z kolei dla badań skoncentrowanych na podejściu Chin do globalnego zarządzania kluczowe znaczenie ma nie tylko tożsamość dotycząca roli, ale również tożsamość kolektywna.

Realisci często pomijają ten czynnik, nie uwzględniając tego, jak państwo definiuje swoją rolę międzynarodową. Chińczycy od czasów starożytnych lokowali swój kraj w centrum świata. Obserwowane dążenie do uzyskania (odzyskania) statusu wielkiego mocarstwa zdaje się pozostawać celem mającym uzasadnienie w ich unikatowej historii oraz kulturze i tradycji. Chiny odnoszą korzyści płynące z globalizacji i postępującej integracji gospodarczej, odrzucając zarazem liberalizację w sferze politycznej, wybiórczo jedynie adaptując zachodnie normy. Teoria tożsamości społecznej sugeruje, że Chiny nie chcą podążać ścieżką ukształtowaną w oparciu o wartości zachodnie, ale chcą kultywować odrębną tożsamość. Silnie podkreślane w tej teorii znaczenie „twarzy” i godności wyjaśnia, dlaczego ich zachowania często motywowane są silnym poczuciem krzywdy z powodu upokorzeń, których doznały w przeszłości ze strony mocarstw zachodnich. W tym kontekście obraza statusu często wywołuje silne emocje, które mogą przesłaniać racjonalność w podejmowaniu decyzji.

Wyjaśnień dostarcza opinia uznanego badacza stosunków międzynarodowych z Instytutu Współczesnych Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Tsinghua (清华大学当代国际关系研究院 Qinghua daxue dangdai guoji guanxi yanjiuyuan) Yan Xuetonga (阎学通), który wskazywał na trzy ideologie, które kształtują obecną politykę zagraniczną Chin: marksizm, pragmatyzm gospodarczy i tradycjonalizm. Pierwszy z nich – marksizm będący oficjalną ideologią Komunistycznej Partii Chin – ma ograniczony

¹¹ Ibid., s. 212–219.

¹² Rafał Kwieciński, *Zjednoczenie Chin? Proces reintegracji Wielkich Chin na przelocie XX i XXI wieku*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, s. 199–200.

wpływ na chińską dyplomację, głównie ze względu na zaadaptowanie pokojowego rozwoju jako fundamentalnej zasady postępowania w polityce międzynarodowej. Drugi – pragmatyzm gospodarczy – uważany jest za podstawę wszechstronnej siły narodowej. Trzeci – tradycjonalizm – łączy programy wszystkich starożytnych szkół filozoficznych, które mimo dzielących je różnic eksponują znaczenie przywództwa politycznego, a także rolę myśli strategicznej. Wśród wymienionych ten ostatni wyraźnie zyskuje przewagę¹³.

Wyrażając rewizjonistyczne ambicje, Chiny dążą do odgrywania większej roli w istniejącym porządku i podejmują próby zmierzające do stopniowej reformy struktury decyzyjnej na forum instytucji wielostronnych. Rodzi się zatem pytanie, co mogłoby je motywować do stworzenia alternatywnego modelu międzynarodowego, zważywszy, że do tej pory były największym beneficjentem istniejącego porządku. Co więcej, nadal wydają się być przekonane, że mogą wykorzystywać istniejące wielostronne fora do osiągania doraźnych celów i równoważenia wpływów Stanów Zjednoczonych. Zabierając głos w najważniejszych kwestiach międzynarodowych, starają się wzmacniać swój wizerunek „odpowiedzialnego mocarstwa”.

Idea globalnego zarządzania została zaimportowana przez Chiny z zewnątrz. Jednakże uwagę zwraca to, że Chińczycy wybiórczo akceptują dominującą na Zachodzie interpretację tego pojęcia. Część analityków zgadza się z poglądem, że wiele problemów dzisiejszego świata zyskało wydźwięk globalny i dotyka narody o zróżnicowanych systemach społeczno-politycznych i ideologiach. Takie choćby wyzwania jak degradacja środowiska, przestępczość międzynarodowa i kryzysy finansowe wymagają podejmowania wspólnych działań na poziomie globalnym. Podkreślają oni wpływ nowych technologii komunikacyjnych na globalne zarządzanie. Dostrzegają również rosnącą rolę nie tylko rządów, ale i podmiotów niepaństwowych, tj. organizacji pozarządowych, korporacji wielonarodowych, różnych grup interesu i ruchów społecznych. W tym kontekście te grupy pozostają współzależne i współpracują, aby rozwiązać palące problemy świata. Akceptują powszechnie podzielane wartości globalnego zarządzania, takie jak prawa człowieka, demokracja i rządy prawa, które są promowane przez zachodnie rządy,

¹³ Yan Xuetong, *Chinese Values vs. Liberalism: What Ideology Will Shape the International Normative Order?*, „The Chinese Journal of International Politics”, vol. 11, no. 1, 2018, s. 7-8.

główne organizacje międzynarodowe i globalne społeczeństwo obywatelskie. Zdają sobie jednak sprawę z rozróżnienia między rządem a państwem, ponieważ w przeciwieństwie do hierarchicznej natury państwa rządzenie jest realizowane poprzez negocjacje i koordynację w sposób demokratyczny. Z drugiej strony jest szerokie grono krytyków takiej formuły, twierdzących, że suwerenne państwa będące najważniejszymi aktorami na światowej scenie realizują własne interesy narodowe. Odrzucają oni tym samym pogląd, jakoby globalne zarządzanie było w swej naturze demokratyczne.

Oferowanie reszcie świata przez Zachód dobrych rządów w zamian za rezygnację z części suwerenności narodowej stało się dla Chin odzwierciedleniem zachodniocentryzmu i europejskiej wyższości. Idąc o krok dalej, władze w Pekinie wyrażają silne przeświadczenie, że koncepcja ta mogłaby być wykorzystana przez państwa zachodnie i korporacje ponadnarodowe do uzasadnienia ich hegemonii i ingerencji w politykę wewnętrzną innych państw. Kolejna wątpliwość, jaka zaznacza się w chińskim dyskursie na temat globalnego zarządzania, dotyczy tego, kto właściwie powinien je sprawować. Z jednej strony Chiny uznają współlistnienie aktorów państwowych i niepaństwowych, jednak z drugiej są mocno zorientowane na państwo. Nieprzypadkowo wskazują na Organizację Narodów Zjednoczonych jako centrum globalnego zarządzania. W ostatnich latach dodatkowo jako ważne elementy globalnego zarządzania zaczęły również postrzegać organizacje regionalne. Chiny wskazują, że globalizacja niesie pozytywne i negatywne skutki dla poszczególnych krajów, niezależnie od tego, czy im się to podoba, czy nie. Dlatego organizacje regionalne mogą pomóc niektórym krajom lepiej stawić czoła trudnościom, jakie napotykać w warunkach globalizacji. Rozwiązania wypracowane lokalnie mogą lepiej służyć ich interesom narodowym. Organizacje regionalne mogą zaś zbiorowo wyrażać interesy krajów rozwijających się, czyniąc ten głos silniejszym¹⁴.

Zauważa się jednak napięcie między dążeniem państw Azji Wschodniej do odgrywania ról globalnych a równoległym zaabsorbowaniem sprawami wewnętrznymi i regionalnymi. W rzeczywistości różne role oczekiwane na poziomie globalnym mogą utrudniać skuteczne zarządzanie priorytetami regionalnymi lub odwrotnie. Państwa często doświadczają konfliktu ról

¹⁴ Szerzej zob. Wang Hongying, James N. Rosenau, *China and Global Governance*, „Asian Perspective”, vol. 33, no. 3, 2009, s. 12–15.

w wyniku ich obecności w dwóch lub więcej instytucjach¹⁵. Na ten problem zwracała uwagę Małgorzata Zachara, pisząc, że prowadzenie spraw i procesów istotnych dla społeczeństw poszczególnych regionów w oparciu o model zarządzania wielopoziomowego jest następstwem wypracowania pewnej równowagi z udziałem lokalnych rządów. Wielopoziomowe zarządzanie w strukturach regionalnych eksponuje znaczenie efektywności. Stworzenie analogicznej równowagi akcentującej wspólnotę interesów w skali globalnej, gdzie istotą zarządzania jest wykształcenie form i sposobów wspólnych działań, będzie zadaniem o wiele trudniejszym. Zdaniem Zachary problemem może być zwłaszcza kwestia podporządkowania się decyzjom podjętym na poziomie globalnym przez wpływowe państwa w danym regionie. Ponadto globalna struktura, obok państw, uwzględnia również podmioty niepaństwowe, co rodzi oczywiste pytanie o stopień niezależności tych ostatnich¹⁶.

Il Hyun Cho zwracał uwagę, że kraje Azji Wschodniej są ukierunkowane na krajowe i regionalne priorytety, które podważają ich rolę i skuteczność na arenie światowej. W szczególności działają dwa podstawowe mechanizmy: polityka podwójnej tożsamości oraz lokalizacja kwestii globalnego zarządzania. Przykładem są Chiny, które są postrzegane jako niekwestionowana światowa potęga, ale nadal chcą być traktowane jako kraj rozwijający się. Ta podwójna tożsamość skutkuje sprzecznymi zachowaniami politycznymi. O ile tożsamość mocarstwa globalnego popycha je do większego wkładu w przestrzeń międzynarodową, o tyle ich tożsamość jako lidera państw rozwijających się stawia pod znakiem zapytania skuteczność realizowanych zadań na arenie międzynarodowej. Podobnie sprawa wygląda w odniesieniu do Japonii i Republiki Korei. Pomimo znaczącego wkładu finansowego Japonii w ONZ jej tożsamość jako „narodu pacyfistycznego” z konstytucyjnym zakazem użycia jej wojska poza samoobroną oznacza, że może ona wysyłać na misje pokojowe tylko ograniczoną liczbę żołnierzy, którzy nie uczestniczą w walkach. Pożądana tożsamość Republiki Korei jako globalnego gracza

¹⁵ Michael Barnett, *Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System*, „International Studies Quarterly”, vol. 37, no. 3, 1993, s. 271–296.

¹⁶ Małgorzata Zachara, *Global Governance. Ład międzynarodowy po zakończeniu stulecia Ameryki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 60–61.

jest z kolei ograniczana przez odgrywaną przez Koreę rolę mediatora między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się¹⁷.

Chociaż Chiny od dawna utrzymują, że rola instytucji regionalnych jest kluczowa w misjach pokojowych ONZ, nie nalegają na aktywny udział instytucji wschodnioazjatyckich w rozwiązywaniu konfliktów. Nie oznacza to, że współpraca regionalna jest w Azji Wschodniej niemożliwa. Przykładowo dostarczyły Chiny, kiedy w 2010 r. podczas 5. Szczytu Azji Wschodniej (East Asia Summit, EAS) wezwały do współpracy w Azji Wschodniej w zakresie zmian klimatu, proponując utworzenie wschodnioazjatyckiego centrum badań i współpracy w zakresie zmian klimatu¹⁸. W celu promowania wymiany poglądów i zacieśniania współpracy w kwestiach środowiskowych nie tylko w regionie, ale i na całym świecie ministrowie środowiska Chin, Japonii i Korei od 1999 r. spotykają się regularnie (z pominięciem 2020 r.) w formule Trójstronnego Spotkania Ministrów Środowiska (Tripartite Environment Ministers Meeting, TEMM)¹⁹. Podczas 22. Szczytu w 2021 r., którego gospodarzem była Republika Korei, przyjęto dwa dokumenty – *Tripartite Joint Action Plan on Environmental Cooperation (2021–2025)* oraz *Joint Communiqué*. Przedstawiony plan działania określił zasady realizacji wspólnych działań w ramach realizacji globalnych inicjatyw, w tym celów zrównoważonego rozwoju (*2030 Agenda for Sustainable Development* oraz *United Nations Framework Convention on Climate Change*, UNFCCC) oraz Porozumienia paryskiego, a także rozszerzenia synergii w obszarach priorytetowych²⁰. Pomimo tych pozytywnych zmian i wezwań do ściślejszej współpracy rola Azji Wschodniej w zarządzaniu globalnym pozostaje w dużej mierze nieskoordynowana i często prowadzi do rywalizacji i wzajemnej podejrzliwości.

Zaangażowanie Chin w międzynarodowy multilateralizm jest i prawdopodobnie pozostanie wysoce selektywne. Widać wyraźnie, że Chiny traktują ONZ jako najważniejszą wielostronną platformę dialogu w kwestiach

¹⁷ Il Hyun Cho, *Dual Identity and Issue Localization: East Asia in Global Governance*, „Global Governance”, vol. 19, no. 4, 2013, s. 548–549.

¹⁸ *Wen calls for deepening East Asian cooperation*, Xinhua, China.org, 30.10.2010, http://www.china.org.cn/world/2010-10/30/content_21235907.htm

¹⁹ *The Tripartite Environment Ministers Meeting among Japan, China and Korea (TEMM)*, <https://www.env.go.jp/earth/coop/coop/english/dialogue/temm.html>

²⁰ *Tripartite Joint Action Plan on Environment Cooperation 2021–2025*, TEMM, 7.12.2021, <https://www.env.go.jp/content/900518242.pdf>

politycznych i bezpieczeństwa, a G20 w rozwiązywaniu międzynarodowych problemów finansowych i gospodarczych. Wykorzystują także inne platformy, np. BRICS, w celu ochrony swoich interesów i zwiększenia wpływów międzynarodowych. Bacząc na uwarunkowania krajowe, Chiny chcą stać na stanowisku kraju rozwijającego się, łącząc ochronę interesów narodowych ze wspólnymi interesami krajów rozwijających się, oraz zachować równowagę między prawami a obowiązkami. Społeczność międzynarodowa oczekuje jednak, że Chiny w większym stopniu będą angażowały się w rozwiązywanie problemów o wydźwięku globalnym. Wang Hongying i Erik French wskazywali na dwa czynniki, które decydują o stosunkowo ograniczonej partycypacji Chin w globalnym zarządzaniu. Po pierwsze, wynika to z samej strategii polityki zagranicznej, jak również z poważnych wyzwań wyłaniających się na gruncie wewnętrznym. Po drugie, decyduje o tym brak zasobów ideowych i wewnętrzna struktura zarządzania. Przed wszystkim jednak udział Chin w globalnym zarządzaniu ogranicza troska o legitymizację reżimu.

Ważnym aspektem globalnego zarządzania jest sprzężenie z silnie zakorzenionymi na Zachodzie zasadami takimi jak konkurencja rynkowa, prawa człowieka, demokracja, transparentność, odpowiedzialność i rządy prawa, które nie pokrywają się w pełni z chińskim punktem widzenia. To może tłumaczyć, dlaczego chińscy przywódcy zawęźali dyskusję o udziale Chin w globalnym zarządzaniu głównie do kwestii gospodarczych. Argumentowali również, że koncepcja globalnego zarządzania jest zachodnią pułapką mającą na celu podporządkowanie Chin zachodnim standardom. Zdaniem Wanga i Frencha problemem Chin jest brak klarownych pomysłów i skutecznych instrumentów politycznych, co sprawia, że oświadczenia dotyczące zagadnień globalnego zarządzania są zwykle rozbudowane w kwestii zasad, ale nazbyt ogólnikowe w szczegółach. Przykładem jest wizja „harmonijnego świata”, mówiąca z jednej strony o demokratyzacji stosunków międzynarodowych, sprawiedliwości i wspólnym dobrobycie, różnorodności i tolerancji oraz pokojowym rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych, a z drugiej nieprzedstawiająca konkretnych pomysłów, jak te szlachetne cele osiągnąć. Brak szczegółowych propozycji w kwestii globalnego zarządzania może w pewnym sensie odzwierciedlać również zaskoczenie chińskich decydentów tak spektakularnym rozwojem, jakiego doświadczył ich kraj w minionych latach. W obliczu zmieniającej się pozycji

Chin w systemie międzynarodowym i większych wobec nich oczekiwań przywódcy w Pekinie często podejmują jedynie działania doraźne, które nie zawsze są spójne. Innym powodem, dla którego Chiny nie wypracowały wielu propozycji ani nie zajęły klarownego stanowiska w kontrowersyjnych kwestiach globalnego zarządzania, może być to, że propagują one różne tożsamości, które determinują odmienne sposoby postępowania – raz zobowiązują je do wypowiedzania się w imieniu krajów rozwijających się, innym razem stawiają je w szeregu dominujących mocarstw światowych. Inna kwestia dotyczy chińskich organizacji pozarządowych. Wszystkie podlegają kontroli państwa, dlatego nie stały się one źródłem nowych pomysłów czy propozycji dotyczących globalnego zarządzania, w przeciwieństwie do ich odpowiedników w innych państwach²¹.

Chiny wykorzystują wielostronne fora do propagowania idei mających swoje źródła w rodzimej tradycji. Porządek świata proponowany przez Pekin ma kreować zestaw globalnie akceptowanych reguł, które przynoszą korzyści wszystkim państwom. Jednakże ów porządek pod ich kierownictwem jest zasadniczo różny i z założenia jest propagowany jako lepszy od amerykańskiej wersji liberalnego porządku międzynarodowego, ponieważ opiera się na wizji natury ludzkiej, która jest kooperatywna, zbiorowa i hierarchiczna, a nie zatowarzyszona, samolubna i konfliktowa²². Niektórzy sądzą, że możliwe jest stworzenie jedynie czegoś na kształt „świata równoległego” w stosunku do istniejącego liberalnego porządku międzynarodowego²³.

Problemem, dostrzeganym również wśród Chińczyków, pozostaje jednak stosunkowo niska skuteczność przekazu w odniesieniu do proponowanych treści oraz posługiwanie się niezbyt przekonującymi argumentami i teoretycznymi wyjaśnieniami, których adresatem jest cała społeczność

²¹ Wang Hongying, Erik French, *China's Participation in Global Governance from a Comparative Perspective*, „Asia Policy”, no. 15, January 2013, s. 99–103.

²² *Chinese Scholars and Foreign Policy. Debating International Relations*, red. Feng Huiyun, He Kai, Yan Xuetong, Routledge, London 2019.

²³ Por. Jessica Chen Weiss, Jeremy L. Wallace, *Domestic Politics, China's Rise, and the Future of the Liberal International Order*, „International Organization”, vol. 75, iss. 2, 2021, s. 635–664; Evan A. Feigenbaum, *China and the World. Dealing With a Reluctant Power*, „Foreign Affairs”, vol. 96, no. 1, 2017; Jessica Chen Weiss, *The China Trap. U.S. Foreign Policy and the Perilous Logic of Zero-Sum Competition*, „Foreign Affairs”, vol. 101, no. 5 2022; Rafał Kwieciński, *W cieniu niepewności. Siła militarna Chin w erze Xi Jinpinga*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2023, s. 100.

międzynarodowa²⁴. Profesor Liu Hongsong ze School of International and Public Affairs w Shanghai Jiaotong University (上海交通大学国际与公共事务学院 Shanghai Jiaotong daxue Guoji yu gonggong shiwu xueyuan) zwracał uwagę, że badania chińskich uczonych koncentrujące się na udziale Chin w globalnym zarządzaniu mają szereg luk. Po pierwsze, większość badań jedynie interpretuje idee i zasady globalnego zarządzania oraz koncepcje i polityki proponowane przez centralne władze w Pekinie, zamiast dokonywać wyjaśnienia strategii i faktycznych działań. Potwierdza to fakt, że w okresie rządów Hu Jintao badania koncentrowały się głównie na tym, w jaki sposób udział w globalnym zarządzaniu może przyczynić się do pokojowego rozwoju Chin i budowy „harmonijnego świata”, a w erze Xi Jinpinga na interpretacji dyskursów politycznych, takich jak „wspólna przyszłość dla całej ludzkości”. Po drugie, badania obejmują różnicowane kwestie dotyczące zaangażowania Chin w globalne zarządzanie, jednak bez poddania ich krytycznej dyskusji, będącej zestawieniem sprzecznych opinii. Po trzecie, badania nie stwarzają teoretycznej podbudowy wyjaśniającej dynamikę zaangażowania Chin w globalne zarządzanie, nie zawierają propozycji zmian w tym systemie oraz argumentacji, jak owe chińskie rozwiązania powinny być włączane do globalnej agendy. Po czwarte, badania rekomendują szereg zaleceń politycznych określających sposób, w jaki Chiny powinny uczestniczyć w globalnym zarządzaniu, ale nie przedstawiają konkretnych środków politycznych ani oceny skuteczności i wykonalności proponowanych rozwiązań. Po piąte, dyskusja o zarządzaniu globalnym koncentruje się głównie wokół inicjatywy Pasa i Drogi, dzięki której Chiny mogą dostarczać międzynarodowe dobra publiczne i promować reformę globalnego zarządzania. W praktyce brakuje jednak badań empirycznych dotyczących realizacji konkretnych projektów budowlanych w państwach objętych tą inicjatywą. W związku z tym nie zostają wyjaśnione problemy

²⁴ Chen Kaihe (陈开和), *Lun wo guo zai duobian waijiao huodong zhong de guoji gonggong guanxi celue* (论我国在多边外交活动中的国际公共关系策略), „Waijiao pinglun” (外交评论), no. 100, 2007, <http://www.pkuchina.com/UploadFiles/pdf/%E8%AE%BA%E6%88%91%E5%9B%BD%E5%9C%A8%E5%A4%9A%E8%BE%B9%E5%A4%96%E4%BA%A4%E6%B4%BB%E5%8A%A8%E4%B8%AD%E7%9A%84%E5%9B%BD%E9%99%85%E5%85%AC%E5%85%B1%E5%85%B3%E7%B3%BB%E7%AD%96%E7%95%A5.pdf>

i wyzwania już na etapie wdrażania, co sprawia, że przedstawiane opinie i zalecenia nie mają uzasadnienia empirycznego²⁵.

Nie ulega wątpliwości, że w ostatnich latach chińskie podejście do globalnego zarządzania zmieniło się z tradycyjnej postawy defensywnej na bardziej aktywne zaangażowanie. Zwłaszcza w okresie prezydentury Donalda Trumpa, kiedy Stany Zjednoczone na krótko ogłosiły wycofanie się z Porozumienia paryskiego, Światowej Organizacji Zdrowia oraz wyspecjalizowanej organizacji ONZ do spraw edukacji, nauki i kultury, Chiny zyskały poważną szansę dostosowania tych instytucji do własnych preferencji. Chiny deklaratywnie zobowiązywały się do przyjęcia bardziej egalitarnego i życzliwego podejścia. Podkreślały, że wykorzystają własny wzrost gospodarczy do wprowadzenia bardziej zrównoważonego systemu, gdzie nie dominują interesy tylko jednego gracza. W tym celu uwypuklają rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych, określając ją „rdzeniem” systemu międzynarodowego.

W upowszechnianej narracji władze w Pekinie odrzucają unilateralizm i podejmowanie jednostronnych działań na arenie międzynarodowej. Zamiast tego nawołują w koncyliacyjnym tonie, aby zapewnić miejsce przy stole wszystkim narodom niezależnie od ich wielkości, poziomu rozwoju i bogactwa oraz aby wspólnie podejmować decyzje w drodze konsensusu. Wzywają zarazem do przesunięcia globalnego systemu rządów w bardziej sprawiedliwym i rozsądnym kierunku, budując wizerunek „odpowiedzialnego mocarstwa” i lidera państw Globalnego Południa. Chcą sytuować się w roli rzecznika krajów rozwijających się, wysuwając postulat zwiększania siły ich głosu w sprawach międzynarodowych. Chiny stoją na stanowisku, że globalny system zarządzania powinien skutecznie odpowiadać na globalne wyzwania. W tak newralgicznych kwestiach, jak zmiany klimatu, pandemie, kryzysy finansowe, terroryzm, proliferacja broni masowego rażenia i szereg innych, interesy Chin korespondują z interesami innych mocarstw, co sprawia, że ich rosnący potencjał może stwarzać więcej szans niż zagrożeń. Świat zachodni dysponuje dźwigniami do tego, by kierować niektórymi ruchami Chin w globalnej przestrzeni zarządzania. Korzystanie z tych dźwigni będzie jednak wymagało odpowiedzi na pytanie, czy są one

²⁵ Liu Hongsong, *Chinese perception of China's engagement in multilateralism and global governance*, „The Pacific Review”, vol. 33, no. 3–4, 2020, s. 486–488.

zdolne stworzyć więcej przestrzeni w ramach międzynarodowego systemu zarządzania dla Chin i innych krajów rozwijających się.

Monografia składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym dokonano operacjonalizacji pojęcia globalnego zarządzania. W drugim przedstawiono w ujęciu historycznym podejście Chin do porządku światowego, akcentując podnoszone przez nie tradycyjne i kulturowe wątki narracyjne. W trzecim zaprezentowano zmieniającą się rolę Chin w przestrzeni międzynarodowej po dojściu do władzy Xi Jinpinga. W czwartym analizie poddano sposób, w jaki Chiny wykorzystują formułę modernizacji w stylu chińskim do przekształcenia globalnego porządku. Publikację zamykają studia przypadku w odniesieniu do trzech obszarów tematycznych: zarządzania internetem, zdrowiem oraz klimatem. Wybór nie był przypadkowy, bowiem proponowane rozwiązania w tych przestrzeniach stały się w opinii Autora pierwowzorem asertywności Chin w praktyce.

Monografia wypełnia lukę badawczą, podejmując zagadnienie chińskiej narracji w sprawach politycznych o strategicznym znaczeniu w obszarze globalnego zarządzania. Opracowanie bazuje przede wszystkim na źródłach pierwotnych, w tym na dokumentach i aktach prawnych, a także analizach i komentarzach przedstawicieli środowisk akademickich i eksperckich, co w literaturze przedmiotu jest niezwykle rzadkie, zwłaszcza jeśli chodzi o wykorzystanie tekstów w języku chińskim.

Obserwowany brak politycznej przejrzystości w chińskiej polityce powoduje, że kluczowe dla zrozumienia intencji i działań Chin w międzynarodowej przestrzeni stają się przede wszystkim narracje przywódców partii komunistycznej. Oficjalne oświadczenia liderów spełniają rolę swego rodzaju wielowymiarowego narzędzia komunikacyjnego, skierowanego do różnych grup odbiorców, służąc kształtowaniu pozytywnego wizerunku Chin na zewnątrz. Przekaz następuje w układzie pionowym, który jest koherentny z hierarchiczną strukturą organizacyjną partii komunistycznej. Stanowi manifestację stanowiska partii w najważniejszych sprawach istotnych dla kraju, stając się czymś na wzór mapy drogowej dla pozostałych członków partii. Ilustruje strategiczne myślenie przywódców i w konsekwencji priorytetów samej partii, co znajduje odzwierciedlenie w sposobie działania poszczególnych instytucji stanowiących aparat państwowy. Narracje przywódców i komunikaty partii formułują ogólne cele i wyznaczają generalny kierunek

działań państwa oraz jego organów. Akty normatywne są zaś projektowane (modelowane) w kontekście implementacji tych celów, nadając wspomnianym treściom bardziej szczegółowy i usystematyzowany w formie prawnej charakter. I chociaż te ostatnie stanowią źródła prawa, to jednak oficjalne oświadczenia kierownictwa partii komunistycznej dostarczają właściwego kontekstu i wskazują ciałom ustawodawczym i wykonawczym główny kierunek działań w wielkoformatowym aspekcie, szczególnie politycznym.

Relacja między narracją przywódców a treścią aktów normatywnych pozostaje kluczowa dla utrzymania stabilności politycznej w kraju i realizacji wizji partii komunistycznej, bowiem pozwala na zachowanie synergii pomiędzy tymi dwoma obszarami. Analizując wypowiedzi liderów, można wnioskować, jak Chiny zamierzają kształtować swój międzynarodowy wizerunek i w jaki sposób dążą do ugruntowania swoich wpływów na zewnątrz, a także w jaki sposób zostanie to następczo odzwierciedlone w stosownych normach prawa.

Przywódcy partyjni, definiując Chiny mianem „odpowiedzialnego mocarstwa”, usiłują wywrzeć na społeczności międzynarodowej wrażenie, że tworzą zupełnie nową formułę budowania relacji międzynarodowych, w oparciu o zasady współpracy i wzajemnego szacunku wszystkich podmiotów działających na arenie międzynarodowej, gdzie każdy z uczestników w drodze kompromisu staje się beneficjentem dystrybuowanych dóbr i gdzie nie ma przegranych. Upowszechniane w przestrzeni międzynarodowej narracje stają się często odpowiedzią na wyzwania globalne, łącząc się z eksportem rozwiązań pożądaných przez chińskich decydentów.

W monografii analizie poddano treść oficjalnych oświadczeń przywódców partyjnych oraz dokumentów i aktów prawnych publikowanych na oficjalnych stronach rządowych (www.gov.cn) i agencji informacyjnej Xinhua (新华 xinhuanet.com). W konsekwencji zasadne wydaje się stwierdzenie, że przytaczane wypowiedzi nie mają formalnego umocowania w źródłach prawa powszechnie obowiązującego w kontekście prawnej możliwości modelowania lub kształtowania za ich pomocą przyszłych przepisów prawa. Pomimo to mają jednak charakter prawo kształtujący, bowiem determinują organy ustawodawcze do następczego nadania im formy prawnej. W tym kontekście akt prawny ma charakter wtórny.

Ważną rolę w procesie rozpowszechniania spójnej narracji odgrywają również państwowe media, które są ściśle kontrolowane przez stronę

rządową. Cenzura służy utrzymaniu społecznej i politycznej stabilności. Wykorzystywane są jako narzędzie do instrumentalnej edukacji publicznej. Służą jako swoistego rodzaju transmitter treści generowanych przez partyjnych dygnitarzy, w szczególności dotyczących inicjatyw rządowych, zdrowia, edukacji i innych aspektów życia społecznego. Mają na celu podnoszenie świadomości społeczeństwa na te tematy, które z punktu widzenia partii są istotne. Państwowe media są wykorzystywane również do kreowania wizerunku Chin na arenie międzynarodowej. Prezentują wyselekcjonowane, ale istotne w ocenie partii osiągnięcia kraju, w szczególności postęp gospodarczy, bogactwo kulturowe, tradycję i unikalne wartości. Dążą zarazem do kształtowania kulturalnej tożsamości oraz wzmocnienia poczucia narodowej dumy wśród Chińczyków.

Centralną rolę w procesie dystrybucji informacji wewnątrz kraju i na świecie odgrywa agencja informacyjna Xinhua. Władze wykorzystują ją jako narzędzie do kontrolowania narracji, promowania określonej ideologii i prezentowania korzystnego wizerunku państwa zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Swego rodzaju filtrem umożliwiającym bieżący przekaz informacji o podejmowanych przez kierownictwo partii decyzjach oraz komentarze dotyczące kwestii krajowych i międzynarodowych są głównie chińskojęzyczne dzienniki „Renmin Ribao” (人民日报 people.com.cn) oraz „Huanqiu” (环球 huanqiu.com). Prezentowane przez nie treści muszą *ex definitione* korespondować z oficjalną ideologią partii. Analogiczną rolę spełniają anglojęzyczne odpowiedniki wspomnianych tytułów, tj. „People’s Daily” (en.people.cn) oraz „Global Times” (globaltimes.cn). Nie mniej ważną funkcję w transmisji przekazu kierowanego niemal wyłącznie do zachodniego adresata odgrywa kontrolowany przez Centralny Wydział Propagandy anglojęzyczny dziennik „China Daily” (chinadaily.com.cn).

Chińskie władze podejmują działania kontroli całego procesu przepływu informacji. Niemniej jednak decydenci usiłują wykorzystywać specjalistyczną wiedzę, w tym przedstawicieli środowisk akademickich i eksperckich, do legitymizowania podejmowanych działań, wykorzystując ich autorytet w debacie publicznej. Ośrodki badawcze, skupiające ekspertów z różnych dziedzin nauki, formułują rekomendacje i zalecenia, odgrywając tym samym ważną rolę w kształtowaniu dyskursu publicznego, który ma być zgodny z kierunkiem wytyczonym przez partię. Stają się oni przez to ważnym elementem procesu decyzyjnego, poprzez pełnione funkcje doradcze,

w odniesieniu do takich obszarów jak gospodarka, polityka społeczna, nauka i technika oraz sprawy międzynarodowe. Ważnym w tym kontekście zagadnieniem pozostaje to, jak badacze polityki zagranicznej interpretują oficjalne narracje przywódców. Ich wiedza jest bowiem wykorzystywana do udzielania rekomendacji i wskazówek decydentom politycznym, a więc ma głównie wymiar praktyczny. Często, co już zostało powiedziane, sprawują oni funkcje w strukturach rządowych, reprezentując zarazem wiodące krajowe ośrodki naukowe, m.in. Chińską Akademię Nauk Społecznych czy uniwersytety Renmin i Tsinghua. Legitymizują zatem nie tylko swoim autorytetem, ale także ośrodkiem, gdzie są zatrudnieni, działania podejmowane przez klasę rządzącą. Naukowcy ci stają się przez to komentatorami życia politycznego. Ich analizy i opinie, upowszechniane w przekazie medialnym, podczas konferencji czy na tematycznych forach, mają służyć wyjaśnianiu i interpretowaniu stanowiska partii komunistycznej nie tylko społeczeństwu chińskiemu, ale i międzynarodowej opinii publicznej. W monografii w szerokim zakresie odwołano się do opracowań ich autorstwa publikowanych na łamach chińsko- i anglojęzycznych czasopism naukowych oraz zamieszczanych na oficjalnych stronach ośrodków badawczych, które reprezentują.

**Chiński eksportowy model zarządzania światem – *tianxia* (天下),
 będący swego rodzaju ucieleśnieniem „nowego wspaniałego świata”,
 nie zyskał nigdy uniwersalnego charakteru.
 Czy dziś może nastąpić przełom i Chiny zdołają przedstawić
 taką propozycję, którą zaakceptuje cały świat?**

Współczesny porządek międzynarodowy podkreśla przewagę wartości i standardów liberalno-demokratycznych. W kontrze do niego Chiny propagują alternatywną wizję świata, nadającą prymat autorytarnej formie rządzenia, w której władza państwowa decyduje o tym, czyje interesy zyskują przewagę, a czyje tracą. Obecne kierownictwo partii komunistycznej w asertywny sposób przedstawia swoje plany reformy globalnego porządku, stanowiące zbiór międzynarodowych zasad, instytucji i mechanizmów, służących rozwiązywaniu problemów, przed którymi stoi cała ludzkość. Jej lider Xi Jinping jasno daje do zrozumienia, że Chiny chcą przeprowadzić reformie globalnego systemu zarządzania.

**Państwo Środka stopniowo wychodzi z cienia
 i radykalizuje przekaz adresowany do społeczności międzynarodowej,
 nie zważając na subtelności.**

Rywalizacja Zachód – Chiny to konfrontacja dwóch alternatywnych modeli „global governance”. Autor poświęcił nieco uwagi polityce USA w stosunku do Chin. Widać narastającą świadomość w USA w kwestii konfrontacji z Chinami na wielu polach, choć problem przyszłości Tajwanu odgrywa tu szczególną rolę. Obecnie istnieje potrzeba rozpoznania stanowiska chińskiego wobec wzrastającej z ich strony konfrontacyjnej polityki względem Zachodu. Dzięki tej pracy stanie się to możliwe w znacznym stopniu. Poznanie narracji w obszarze międzynarodowym jest ważne i niełatwe do zrozumienia, gdyż ta budowana jest w formie poetyckiej, pełnej metafor i odwołań do historycznych tradycji.

prof. dr hab. ANDRZEJ MANIA

emerytowany profesor i były prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego

Partner wydania:

UKŁAD SIŁ

wydawnictwoprzeswity.pl

Patron medialny:

**PODRÓŻ
 BEZ PASZPORTU**
 MATEUSZ GRZESZCZUK

Książka dostępna również jako e-book.

ISBN 978-83-8175-579-5

9 788381 755795 >

P20243005

Cena 79,90 zł